

ИЗОСТАВЯНЕТО НА ДЕЦА превенция и алтернативи

Моника Борисова Богданова

Моника Борисова Богданова

**ИЗОСТАВЯНЕТО НА ДЕЦА –
ПРЕВЕНЦИЯ И АЛТЕРНАТИВИ**

Авангард Прима

София
2009

Тази книга не би била факт без помощта на Венета Чакърова, Милена Папазова и на Лиляна Новоусенлиева.

Благодаря на студентите Олга Тодорова и Пламена Петрова, както и на Тонка Хараланова, Виолета Димитрова, Мирослав Вълчиновски и Константин Тодоров.

БЛАГОДАРЯ!

Бих искала да благодаря и на работещите в отделите "Закрила на детето", социалните работници и психолозите от АГ отделенията, директорите и работещите в централите за деца с увреждания "Благовещение" и "Св. Мина", КСУДС (София), АРК България, "Самаряни" (Стара Загора), "Рождество Христово", ЦСИР за деца със затруднения от аутистичния спектър, болницата за лечение на деца с ДЦП "Св. София", а също така и на всички, които бяха част от вдъхновението и работата по тази книга.

© Моника Борисова Богданова, автор, 2009

Редактори: Юлия Богданова
Светозар Ненчев

Рецензенти: проф. дпн Виолета Борисова
доц. д-р Нели Бояджиева

Художник: Ана Пенчева

Снимка корица: Николай Неделчев

ISBN: 978-954-323-544-5
Издавателство „Авангард Прима“

София, 2009

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД.....	7
I. ИЗОСТАВЯНЕТО НА ДЕЦА - РАКУРСИ И МЕХАНИЗЪМ	
1. Новороденото и неговите родители	13
<i>Процесът на привързаност и развитието на Детето</i>	<i>22</i>
2. ИЗОСТАВЯНЕТО НА ДЕЦА – ИСТОРИЯТА	26
<i>Изоставянето на деца в литературата</i>	<i>33</i>
2.1. Инфантицидът.....	36
<i>Инфантицидът през вековете.....</i>	<i>37</i>
2.2. Абортът – първото изоставяне на дете?.....	48
3. КОГА И ЗАЩО СЕ ИЗОСТАВЯТ ДЕЦА – В ТЪРСЕНЕ НА ПРИЧИНИТЕ.....	54
4. След изоставянето или за последиците.....	55
<i>Ефектите от липса на изградена връзка с Друг</i>	<i>61</i>
<i>Хоспитализъм и анаклитична депресия</i>	<i>68</i>
<i>Невроза на изоставянето</i>	<i>71</i>
<i>Обучителни затруднения.....</i>	<i>71</i>
<i>Хиперактивност.....</i>	<i>72</i>
<i>Девиантно поведение</i>	<i>72</i>
5. ДЕТЕТО С УВРЕЖДАНЕ – МЕЖДУ ДИАГНОЗАТА И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ	74
<i>Болезтта.....</i>	<i>74</i>
Детето с умствено изоставяне, настанено в специализирана институция	78
<i>Грижата</i>	<i>87</i>
<i>Обучението</i>	<i>91</i>
<i>Да разберем детето с аутизъм.....</i>	<i>97</i>
<i>Да разберем психотичното дете.....</i>	<i>101</i>
<i>Резултати от едно изследване – диагностика на деца с умствена изостаналост.....</i>	<i>104</i>
II. ПРЕВЕНЦИЯТА	
1. ИЗОСТАВЯНЕТО НА ДЕЦА В БЪЛГАРИЯ И МЕРКИ ПО ПРЕВЕНЦИЯ	119
<i>Програма “Преодоляване на бедността”.....</i>	<i>122</i>
<i>Национална програма “В подкрепа на майчинството”.....</i>	<i>123</i>
<i>Национална програма “Социални услуги в семейна среда”</i>	<i>124</i>
<i>Проект “Фамилни центрове за деца”.....</i>	<i>127</i>
2. ПРАКТИКИ ПО ПРЕВЕНЦИЯ	129
2.1. Германия	129
<i>Акушерката.....</i>	<i>132</i>
<i>Ръководство към Закона за закрила на майките</i>	<i>140</i>

Форми на услуги и дейности в сферата на грижа за деца и семейства.....	147
2.2. Франция – “Зелената къща”.....	162
Лична карта на Зелената Къща.....	168
Идеите на Долто в Русия – “Зелената Вратичка”.....	172
“Зеленият Остров”.....	177
2.3. Англия – “Бременността при тийнейджъри”.....	179
Фактори.....	183
Перспективата.....	187
3. ИДЕЯТА “БЕБЕШКА КУТИЯ” – ЕДНА “ДОБРА ПРАКТИКА”	197
Японска болница въвежда “drop box” за нежелани бебета.....	201
САЩ.....	202
Италия, Рим.....	203

III. АЛТЕРНАТИВИТЕ

1. ОСИНОВЯВАНЕТО	211
2. СПЕЦИАЛИЗИРАНАТА ИНСТИТУЦИЯ	213
Модел на обучение и адаптация на начинаеща сестра в специализирана институция за деца от 0 до 3 г., Институт Пиклер, Локци (Унгария).....	214
3. ПРИЕМНАТА ГРИЖА	228
Новаторски модели за приемна грижа	230
4. ИЗВЕЖДАНЕТО НА ДЕТЕТО ОТ СЕМЕЙСТВОТО И НЕГОВОТО НАСТАНЯВАНЕ В АЛТЕРНАТИВНА ФОРМА.....	230
Малтретираните и negliжирани деца.....	233
Механизми за оценка на привързаността.....	234
Извеждането и раздялата.....	240
Реакции на раздялата.....	241
Да направим преместването по-лесно за детето – ролята на специалистите.....	244
Да направим преместването по-лесно за детето – ролята на посрещачите (приемно семейство, възпитатели, осиновители).....	245
Идентифициране и преодоляване на проблемите	248
Начини за насърчаване на взаимоотношението и изграждане на привилегирована връзка с Друг	250
Идентифициране нивата на развитие и планиране на начини за посрещане на потребностите.....	252
Първата година от живота: травмата от загубата и раздялата	253
Годините на ранното детство – проходащите деца в настаняване.....	254
Настаняване на деца е предучилищна възраст	257
Едипова проблематика.....	259
Настаняване на деца на възраст между 6 и 10 г.	261
Реакции на раздяла и загуба.....	262
Настаняване по време на юношеството.....	264

<i>Специфични проблеми за развитието</i>	267
5. ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД СИСТЕМАТА НА ГРИЖА ЗА ДЕЦА	268
5.1. <i>Професионализъмът в сферата на грижа за деца</i>	289
<i>Специалистите</i>	289
<i>Екипност и професионализъм</i>	292
<i>Лекари, акушерки</i>	295
<i>Превенция на ниво родилно отделение – приносът на</i> <i>психоанализата към акушерството</i>	299
<i>Недоносените бебета</i>	306
<i>Работа с деца (и семейства) с увреждане</i>	309
<i>Форми на работа</i>	316
<i>Резилианс</i>	317
<i>Семейна групово конференция</i>	320
<i>Сензорни стаи</i>	322
<i>Релационна психомоторика</i>	324
<i>“Арт-ателието – мястото на срещата”</i>	326
<i>Психоаналитичната психотерапия</i>	327
5.2. <i>Изследването</i>	329
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	400
БИБЛИОГРАФИЯ	402
ПРИЛОЖЕНИЯ	409
<i>ПРИЛОЖЕНИЕ 1. Заповед на Министъра на здравето към всички</i> <i>здравни работници и социални служби за начина, по който трябва</i> <i>да се съобщава на родителите, че детето им е с увреждане</i>	410
<i>ПРИЛОЖЕНИЕ 2. Приложения от “Наредба за условията</i> <i>и реда за осъществяване на мерки за предотвратяване</i> <i>изоставянето на деца и настаняването им в институции”</i>	411
<i>ПРИЛОЖЕНИЕ 3. Закон за независимостта на приемната грижа</i> <i>от 1999 г.</i>	413
<i>ПРИЛОЖЕНИЕ 4. Примери на програми и стратегии</i> <i>за обслужване на по-големи деца в приемната грижа</i>	414
<i>ПРИЛОЖЕНИЕ 5. Програма за “Подготовка за започване на зрял</i> <i>живот” в Сан Антонио (ППЗЗЖ)</i>	418
<i>ПРИЛОЖЕНИЕ 6. Програма “LINKS”, Северна Каролина</i>	418
<i>ПРИЛОЖЕНИЕ 7. The Jim Casey Youth Opportunities Initiative</i>	419
<i>ПРИЛОЖЕНИЕ 8. Полуструктурирани интервюта с обособените</i> <i>групи респонденти</i>	419

УВОД

Много е трудно да се пише книга за специалисти, работещи в сферата на грижа за деца и семейства с идеята, че може да бъде прочетена и от същите тези семейства – през цялото време си задавах въпроса за езика и неговото разбиране, за “превода” и превеждането през идеите на психоанализата.

Търсех и отговор на въпроса: “Защо всъщност изоставянето е “страшна тема”, дори неприятна за много хора?”. Дали защото в живота на всеки един от нас е имало поне две? Дали защото често приемаме раздялата като (болезнено) изоставяне? Дали защото съзнанието ни не може да приеме изоставянето на (беззащитно) бебе? Дали защото не можем да си представим коя жена би изоставила бебето си след 9 месеца на заедност? Дали защото самите ние сме (из)оставяли и усещаме (несъзнавано) вина? Само един от тези въпроси би направил темата страшна.

Предлагам Ви едно пътешествие през страшната, в смисъл на невероятна, интересна тема за изоставянето на деца, пътешествие, през което ще дадем различни гледни точки, ще направим анализи и конкретни изводи. Ще преминем и през спекулациите с образа на родителите взели това решение – “лошите хора, чието поведение е неоправдано” и необяснимо.

В книгата се прави опит да бъдат разбрани тези родители и да се изведат отговорите на въпроса: “При какви обстоятелства те биха продължили да се грижат за своето дете?”. Това неминуемо води и до следващия: “Какво е необходимо да бъде направено на държавно, социално и професионално ниво?”. Отговорите търсим също през погледа на лекари, акушерки, социални работници, психолози, рехабилитатори, приемни родители, осиновители, родители на деца с увреждания и др.

Въпреки фактите, изведени в изследването (Глава 3), основна за нас е добронамереността, търсенето на Желанието и Решенията. През дългите месеци на провеждане на интервютата, пътуванията из

страната и срещата със страданието, отчаянието и безсилието ме караха да търся думите – не Универсалните, но Означаващите.

Структурирана в три части, книгата има за цел да очертае (най-общо) рамката на превенцията на изоставянето и алтернативните форми на грижа за деца, като изведе основните моменти в значимостта на връзката майка-бебе, ролята на бащата и новороденото като Субект.

Някои от изведените т.нар. case study са част от практическия десетгодишен опит на автора в сферата на работа с деца и семейства.

В България много често едва когато е трудно да се намерят решения, се заговаря за превенция – въпрос, който, от една страна, насочва анализите към детето, лишено от родителска грижа, и алтернативната грижа, а от друга – към родителите, техния ресурс да реализират своите функции.

Превенцията на изоставянето не е единствено грижа за децата, но и за родителите, (разширеното семейство), които в своята незрялост (или поради други причини) изоставят детето и с този акт, освен че в известен смисъл предопределят неговото бъдеще, те също се срещат с травмата и негативното отношение на общество, близки, роднини. Този избор в един момент от техния живот със сигурност повлиява и много от линиите на избори по-нататък. Именно поради тази причина (и не само) основен е въпросът за Детето, лишено от родителска грижа, неговите особености, развитие и адекватния избор на алтернативна (временна или не) форма за неговото отглеждане и възпитание.

За България интеграция на деца, лишени от родителска грижа, в техните семейства или настаняването в алтернативна форма има друг смисъл в сравнение с Франция и Германия например. Децата, настанени в специализирани институции, в повечето случаи живеят в тях продължителен период от време (някои от раждането до пълнолетие) и връщането в биологичното семейство поставя множество въпроси – има ли ресурс семейството, защо едва сега приемат пълнолетното си дете (което вече работи на заплата), какво се е случило през годините, възможно ли е “започването отначало” и т.н. Тук се крие опасност от изпълнение на държавни стратегии без съобразяване с най-

добрия интерес на Детето. Животът в семейството е най-доброто за него, но не във всички случаи. И това не следва да се абсолютизира. Практиката е доказала, че често за детето е най-добре да продължи живота си в специализираната институция или институция от семеен тип (по модел на Германия) – то се е идентифицирало с нея, създало е привилегирована връзка със значим възрастен, адаптирало се е успешно към живота в нея, създало е приятелства и т.н.

Отношението към децата, лишени от родителска грижа, вече не е като преди години – като към децата, които са далеч от очите и обществото не ги познава. Те вече са част от медийното пространство, правят се репортажи, разказват се лични истории. И тук се изпадна в другата крайност – на преекспонирането, но преекспониране на “страданието”, което вижда не-професионалиста или което си представя, че вижда. Изгражда се образът на невинното сираче, което е оцетено и има нужда от любов, вменява се, че това са “нашите деца”. А от друга страна, за работещите в сферата остава констатацията за “консуматорско поведение” (“Аз съм без родители и всички са ми длъжни!”) и липсата на родители, които да са ангажирани със съдбата на децата си (“Щом има кой да се погрижи, защо да се погрижа аз?”). Често се пропуска и фактът, че тези деца са много интелигентни и гъвкави по отношение на живота си, те са се научили да оцеляват, да преминават през редица трудности и раздели, помъдряли са. И че нямат нужда от лакомства, а в повечето случаи от курс по математика например. Твърде много патос. А както ни учи психоанализата – зад всеки патос стои дефицит, лична компенсация.

Основното е познаването на детето не само през неговата лична история, но и през знанието за значимостта на връзката майка-бебе, ролята на бащата, ефектите на хоспитализъм и т.н.

Всичко това поставя въпроса за избора на адекватна алтернативна форма за отглеждане и възпитание на детето. Институциите са дискредитирани, а приемната грижа среща сериозни затруднения. България е изправена отново пред необходимостта да анализира световен опит и да го адаптира. За да има превенция, е необходима стратегия за начините, по които може да се реализира. Необходима е държавна политика, която да регламентира (и осмисля) усилията.

У нас опитите да се систематизират научни и практически познания са все още частични и непълни, което в още по-голяма степен поставя въпроса за професионализма при работата в сферата.

Вероятно много често читателят ще се пита: “Възможно ли е това в България?”. Отговорът, който бих дала произтича и от специализациите ми в Германия, от увереността ми, че не всичко е свързано със възможности за финансиране – в много случаи става въпрос за организация и новаторски дух. Зная, че работещите в сферата на грижа за деца специалисти отдавна не вярват в промяната. И ги разбирам. Няма да настоявам, че промяна е възможна, но се обръщам и към тях, и към бъдещите специалисти – надявам се тази книга да е вдъхновение и провокация, Желание.